

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΚΘ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

16-18 Μαΐου 2008

&

ΚΗ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

(Μέρος Β΄)

25-27 Μαΐου 2007

Π ρ α κ τ ι κ ά

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2009

Ο ΤΟΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ
ΤΩΝ ΚΘ΄ ΚΑΙ ΚΗ΄ (Μέρος Β΄)
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ
ΤΥΠΩΝΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΓΕΝΙΚΗ ΧΟΡΗΓΙΑ
ΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΩΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΚΘ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

16-18 Μαΐου 2008

&

ΚΗ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
(Μέρος Β΄)

25-27 Μαΐου 2007

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΕΔΡΑ: ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ : Β. Παπούλια
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ : Σ. Τρωιάνος
ΓΕΝ.ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ : Α. Σταυρίδου-Ζαφράκα
ΤΑΜΙΑΣ : Θ. Κορρές
ΜΕΛΗ : Μ. Γρηγορίου-Ιωαννίδου
Κ. Πιτσάκης
Ε. Παπαγιάννη
Ι. Λεοντιάδης
Α. Γκουτζιουκώστας

Υπεύθυνοι έκδοσης Πρακτικών:

Αλκμήνη Σταυρίδου-Ζαφράκα
Θεόδωρος Κορρές

*Από το ΚΘ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (16-18 Μαΐου 2008),
τα κείμενα αξιολογούνται από επιτροπή Κριτών.*

Για τη γλωσσική μορφή τους η ευθύνη ανήκει αποκλειστικά στους συγγραφείς.

Ταχυδρομική Διεύθυνση: Σπουδαστήριο Βυζαντινής & Μεσαιωνικής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Α.Π.Θ., 54124, Θεσσαλονίκη. Τηλ./Φαξ: +30 2310 997224, 997440. E_mail: histsociety@hist.auth.gr
---

Copyright 2009: Ελληνική Ιστορική Εταιρεία

Σελιδοποίηση - Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία:
Εκδόσεις ΓΙΑΧΟΥΔΗ Θεσσαλονίκη
Κ.Μελενίκου 15 - Τηλ: 2310216779

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΚΘ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

16-18 Μαΐου 2008

&

ΚΗ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

(Μέρος Β΄)

25-27 Μαΐου 2007

Π ρ α κ τ ι κ ά

Επιμέλεια έκδοσης: Φωτεινή Ι. Τολούδη

Θεσσαλονίκη 2009

ΚΘ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
16-18 Μαΐου 2008

Περιεχόμενα

Πρόγραμμα Συνεδρίου	11
Εισηγήσεις	17
Φωκίων Κοτζαγεώργης <i>Εξεγέρσεις στην Ελληνική χερσόνησο τον 16ο αι. και Οθωμανικές πηγές: Μια πρώτη προσέγγιση</i>	19
Ευάγγελος Χεκίμογλου <i>Άγνωστος ναός του αγίου Βλασίου στη Θεσσαλονίκη (15ος-16ος αι)</i>	33
Ελευθέριος Λ. Βέτσιος <i>Οι εμπορικές σχέσεις της Ηπείρου με τη Βενετία και η διεξαγωγή του διαμετακομιστικού εμπορίου στην Κέρκυρα κατά το πρώτο μισό του 18ου αι. Η έκθεση του γενικού προβλεπτή της θάλασσας Agostin Sagredo (1752)</i>	41
Νικόλαος Φ. Τόμπρος <i>Η πορεία της Φιλικής Εταιρείας στη Μεσσηνία και τα μέλη της: Τεκμηριωτικές αναζητήσεις στο αρχείο Μ. Φερέτος</i>	64
Σοφία Ηλιάδου-Τάχου – Ανδρέας Ανδρέου <i>Οι δομές της παιδείας στα «κρυφά σχολεία» (1453-1912). Από το μύθο στην επιστημονική προσέγγιση της Ελληνικής παιδείας την περίοδο της Οθωμανοκρατίας</i>	85
Δημήτριος Α. Δρογίδης <i>Η διδακτική προσέγγιση της Ιστορίας στην Εκπαίδευση</i>	137
Ελεονώρα Ναξίδου <i>Η Βουλγαρική Εξαρχία και η Εκκλησία της Ρωσίας (1868-1872)</i>	147
Άννα Αγγελοπούλου <i>Αναζητώντας εθνική ταυτότητα, ανακαλύπτοντας την ιστορική μνήμη: εικόνες ιστορίας από τη σλαβομακεδονική εθνική θεωρία στις αρχές του 20ου αι.</i>	173
Βασίλειος Παπαγεωργίου <i>Πολυεθνική πολιτιστική δραστηριότητα στη Θεσσαλονίκη του 1900. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι</i>	187

Χρήστος Π. Τντος <i>Πληροφορίες για την ιστορία και τον κοινωνικό βίο της Γουμένισσας και της επαρχίας της από Κώδικα Διαθηκών έτους 1908</i>	199
Άγγελος Α. Χοτζίδης <i>Έγκλημα και τιμωρία: Πολιτική βία στη Μακεδονία των Νεοτούρκων</i>	221
Ευριπίδης Π. Γεωργανόπουλος <i>Συμβολή στη σύγχρονη ιστορία ενός ξεχασμένου λαού: οι προσπάθειες των Ασσυρίων για δημιουργία ανεξάρτητου κράτους κατά το Συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι το 1919</i>	251
Κυριάκος Στ. Χατζηκυριακίδης <i>Νέος Κουκλουτζάς-Εύοσμος Θεσσαλονίκης (1926-δεκαετία του '60). Από την προσφυγική αγροτική εγκατάσταση στον εξαστισμό</i>	273
Αθανασία Μαρίνα Τσέτλακα <i>Πραγματικότητα και μύθοι. Δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα σχετιζόμενα με τους ελληνόφωνους Μουσουλμάνους της Δυτικής Μακεδονίας</i>	287
Αντώνης Κλάψης <i>Οι σλαβόφωνοι της Μακεδονίας και οι ελληνογιογκοσλαβικές σχέσεις: οι συνομιλίες Βενιζέλου-Μαρίνκοβιτς (Δεκέμβριος 1930)</i>	299
Κωστής Α. Τσιούμης <i>Το αντικεμαλικό κίνημα στη Δυτική Θράκη: Η περίπτωση της εφημερίδας <i>Yarın</i></i>	317
Μανόλης Γ. Βαρβούνης <i>Σκηνές από τη διαφυγή των Σαμίων στη Μέση Ανατολή (1941-1943): Η περίπτωση του <i>Ali Bey Denizel</i></i>	333
Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος - Ελένη Καρασαββίδου <i>Το ολοκαύτωμα του Χορτιάτη. Η «κατασκευασμένη αληθοφάνεια» της ιστορικής αφήγησης και η προσωπική μαρτυρία ως παράγοντας αναδιοργάνωσης της ιστορικής πραγματικότητας</i>	349
Δώρα Γκότα <i>Αλληλεπιδράσεις στους διπλωματικούς χειρισμούς του ζητήματος της Τεργέστης και των Βαλκανικών συμφωνιών του 1953-1954</i>	367

ΚΗ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

(Μέρος Β΄)¹

25-27 Μαΐου 2007

Περιεχόμενα

Πρόγραμμα Συνεδρίου	379
Εισηγήσεις	385
Κλεονίκη Δρούγκα <i>Αδριανούπολη: Αποτυπώσεις δράσεων και αντιδράσεων στην Ελληνική εκπαίδευση (1881-1882). Κώδικας VIII, 168 Αδριανουπόλεως</i>	387
Ευστράτιος Βαχάρογλου <i>«Περί των χρεών των διδασκάλων και των διδασκαλισσών»: Προσδοκίες και απαιτήσεις της πολιτείας για το ρόλο των εκπαιδευτικών κατά το 19ο αιώνα</i>	401
Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος <i>Εθνική ιδεολογία και ιστορικός περίγυρος στο έργο «Μαρτύρων και Ηρώων αίμα» του Ίωνα Δραγούμη</i>	415
Γιάννης Μπουνόβας <i>Η οργάνωση και διοίκηση των σχολείων στην τουρκοκρατούμενη Μακεδονία: ο κανονισμός λειτουργίας της Αστικής Σχολής Κοζάνης του 1900</i>	433
Παρασκευή Γκόλια-Ιφιγένεια Βαμβακίδου-Αργύρης Κυρίδης <i>Οι «περί εθνικής αγωγής» λόγοι και παραινέσεις στις εκπαιδευτικές εγκυκλίους (1924-1974)</i>	443
Ανδρέας Ανδρέου - Σοφία Ηλιάδου-Τάχου <i>Εκλογικές συμπεριφορές στη Δυτική Μακεδονία (1915-1928)</i>	461
Χρήστος Καρδαράς <i>Η στρατιωτική δράση του Αλέξανδρου Παπάγου κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου</i>	487

¹ Πρόκειται για εισηγήσεις που ανακοινώθηκαν στο ΚΗ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (25-27 Μαΐου 2007), αλλά για τεχνικούς λόγους δεν συμπεριελήφθησαν στον αντίστοιχο τόμο των Πρακτικών.

Αγγελική Μουζακίτη

*Οι σερβοκροατικές σχέσεις και το ζήτημα της οργάνωσης
και διακυβέρνησης του Γιουγκοσλαβικού κράτους κατά τη δεκαετία
του '30: Ο ρόλος των διανοομένων*

501

Αστέριος Αθ. Μπουζιάς

*Η Χερσόνησος του Αίμου ως περιοχή σύγκλισης των πολιτισμών
στο παράδειγμα του δικαίου*

523

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΘ΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
16-18 Μαΐου 2008**

Παρασκευή 16 Μαΐου 2008

Αίθουσα Τελετών Παλαιού Κτιρίου Φιλοσοφικής Σχολής

- 19:00 **Τελετή έναρξης**
- 19:15 Συζήτηση Στρογγυλής Τράπεζας
Από τον φιλευθερισμό στον νεοφιλευθερισμό
Εισηγήτρια: Μαρία Νεγρεπόντη Δελιβάνη, τ. Πρύτανης
Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Ακαδημαϊκός
Συντονίστρια: Βασιλική Παπούλια, Ομ. Καθηγήτρια

Σάββατο 17 Μαΐου 2008

Αίθουσα 112 Νέου Κτιρίου Φιλοσοφικής Σχολής

- 09:00 **Γενική Συνέλευση**
- 10:00 **Διάλειμμα**
- 10:30 **Π. Ανδρουδής και Σ. Ντιντιούμη**, Παναγία Καστριανών - Το καθολικό της μονής του όσιου Χριστόδουλου στο Παλιό Πυλί της Κω.
- 10:45 **Μ. Καμπούρη-Βαμβούκου**, Το πολιτικό και κοινωνικό μήνυμα της παράστασης της σφαγής των νηπίων από τον Ναό του Προφήτη Ηλία Θεσσαλονίκης.
- 11:00 **Α. Τάντσης**, Διαπιστώσεις γύρω από την αρχιτεκτονική ταυτότητα του Προφήτη Ηλία Θεσσαλονίκης.
- 11:15 **Ε. Χεκίμογλου**, Άγνωστος ναός του αγίου Βλασίου στη Θεσσαλονίκη (15^{ος} – 16^{ος} αιώνας).
- 11:30 **Κ. Σ. Χατζηκυριακίδης**, Ιστορικό Αρχείο Δήμου Ευόσμου. Νέος Κουκλουτζάς – Ευόσμος Θεσσαλονίκης (1926-δεκαετία 1960). Από την προφυγική αγροτική εγκατάσταση στον εξαστισμό.
- 11:45 **Συζήτηση**
- 12:00 **Διάλειμμα**

- 12:15 **I. Μ. Μπακιρτζής**, Στοιχεία για την ιστορία της θρακικής κομόπολης της Βιζύης κατά την οθωμανική κυριαρχία.
- 12:30 **A. Γρηγορίου**, Ο ελληνοιστής D'ansse de Villoison και το ταξίδι του στο Άγιο Όρος το 1785.
- 12:45 **B. Μήλιος**, Κρήνες, συντριβάνια και λουτρά στα οθωμανικά Γιαννισιά.
- 13:00 **Φ. Π. Κοτζαγεώργης**, Οθωμανικές πηγές και ελληνικά επαναστατικά κινήματα: Μια πρώτη προσέγγιση.
- 13:15 **A. Μπουζιάς**, Η συνταγματική και κοινοβουλευτική εξέλιξη της Ελλάδας και της Σερβίας (19^{ος} – αρχές 20^{ου} αι.). Συγκριτική θεώρηση.
- 13:30 **Συζήτηση**

Αίθουσα 101 του Νέου Κτιρίου Φιλοσοφικής Σχολής

- 10:30 **Δ. Μισίου**, Πράσινοι και Βένετοι. Από τη Ρώμη στο Βυζάντιο.
- 10:45 **Δ. Ζάννη**, Μεταξύ «φόρμας» και «περιεχομένου»: φιλοσοφία της ιστορίας του Αππιανού στις εικόνες του Bellum civile (βιβλίο IV).
- 11:00 **Γ. Καρδαράς**, Όψεις συμβίωσης, συνεργασίας και επιδράσεων μεταξύ Αβάρων και Σλάβων, 6^{ος} - 9^{ος} αι.
- 11:15 **Η. Γιαννάκης**, Οι Έλληνες της Συρίας κατά τις ισλαμικές κατακτήσεις: Η περίπτωση της πόλης Ba albek (Ηλιούπολις).
- 11:30 **Θ. Ζαμπάκη**, Οι συνθήκες που σύναψε ο Προφήτης Μωάμεθ: Μοντέλο για τις συνθήκες των ισλαμικών κατακτήσεων;
- 11:45 **Συζήτηση**
- 12:00 **Διάλειμμα**
- 12:15 **A. Μέντζος**, Λέων-Λεόντιος: Σχόλιο στα ψηφιδωτά και στην ιστορία του ναού του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης.
- 12:30 **Π. Κατσώνη**, Οικονομική σημασία και φορολογία βαφικών υλών στην ύστερη βυζαντινή περίοδο.
- 12:45 **A. Γκουτζιουκόστας**, Παρατηρήσεις για τον χρυσ(ο)επιλέκτη.
- 13:00 **X. Σταύρου**, Προβλήματα και παρατηρήσεις σχετικά με τη σταδιοδρομία του Νικηφόρου Μελισσηνού.
- 13:15 **E. Τούντα**, Αντίληψη της διαφορετικότητας - Διαφορετικότητα της αντίληψης: Η εικόνα των Νορμανδών εισβολέων στη Νότια Ιταλία μέσα από τις σύγχρονες μεσαιωνικές και βυζαντινές πηγές.
- 13:30 **Συζήτηση**

Σάββατο Απόγευμα

Αίθουσα 112 Νέου Κτιρίου Φιλοσοφικής Σχολής

- 18:00 **Σ. Ηλιάδου-Τάχου** και **Α. Ανδρέου**, *Φεγγαράκι μου λαμπρό*. Τυπολογική ταξινόμηση, Curriculum και εγχειρίδια στα «κρυφά σχολεία» του ρουμ μιλλέτ (1453-1922).
- 18:15 **Ε. Θ. Βαχάρογλου**, «*Ο παιδαγωγός οφείλει να διδάξη τον τρόφιμόν του ουχί μόνον γράμματα και επιστήμας, αλλά και το τιμίως ζην*»: Η επίδραση του έργου του Φραγκίσκου Σοαύιου «*Στοιχεία της Λογικής, Μεταφυσικής και Ηθικής*» στην ελληνική εκπαίδευση στις αρχές του 19^{ου} αιώνα.
- 18:30 **Ι. Σκούρτης**, Τα Ζαρίφεια Διδασκαλεία (Φιλιππουπόλεως) το σχολικό έτος 1895-1896. Άγνωστο χειρόγραφο του Γυμνασιάρχη Α. Ζαμαρία.
- 18:45 **Π. Βασιλειάδης**, Η διαμόρφωση της μολδαβικής ταυτότητας. Προβλήματα και προοπτικές.
- 19:00 **Φ. Φ. Κωνσταντίνου**, Η θέση του Ελληνισμού της Μολδοβλαχίας αμέσως μετά την αποτυχία του Αλέξανδρου Υψηλάντη και της Επανάστασης του 1821 στις Ηγεμονίες.
- 19:15 **Ν. Τόμπρος**, Το κοινωνικοοικονομικό προφίλ των Μεσσήνιων Φιλικών.
- 19:30 **Συζήτηση**

Αίθουσα 101 Νέου Κτιρίου Φιλοσοφικής Σχολής

- 18:00 **Α. Παπαγεωργίου**, Το υπομνηστικόν του Μιχαήλ Χωνιάτη και οι καστηρηνοί.
- 18:15 **Η. Γιαρένης**, Τα βυζαντινά εγκώμια της Νίκαιας ως πηγές της πολιτικής και πνευματικής ιστορίας. Συγγένειες και αποκλίσεις.
- 18:30 **Φ. Πέρρα**, Ο Λέων της Μικράς Αρμενίας και ο Λέων της Βενετίας. Σχέσεις του Ρουπενίδη Λεόντα Β΄ του Μεγάλου με τη Βενετική ναυτική Δημοκρατία στις αρχές του 13^{ου} αιώνα.
- 18:45 **Γ. Μέριανος** και **Κ. Σακορράφου**, Ο βυζαντινός λόγιος και ο αναγεννησιακός αστρονόμος. Η μετάφραση των επιστολών του Θεοφύλακτου Σιμοκάττη από τον Νικόλαο Κοπέρνικο.
- 19:00 **Ν. Θ. Γεωργιάδης**, Θησαυροί παλαιολόγειων νομισμάτων. Ιστορική και αρχαιολογική προσέγγιση.

- 19:15 **Ε. Βέτσιος**, Οι εμπορικές σχέσεις της Ηπείρου με τη Βενετία και η διεξαγωγή του διαμετακομιστικού εμπορίου στην Κέρκυρα κατά το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα. Η έκθεση του γενικού προβλεπτή της θάλασσας Agostin Sagredo (1752).

Κυριακή 18 Μαΐου 2008

Αίθουσα 112 Νέου Κτιρίου Φιλοσοφικής Σχολής

- 09:30 **Χ. Π. Ίντος**, Πληροφορίες για την ιστορία και τον κοινωνικό βίο της Γουμένισσας και της επαρχίας της από τοπικό Κώδικα Διαθηκών του 1908.
- 09:45 **Ι. Βαμβακίδου**, Ήταν μια φορά ένας κοινοτάρχης, ο Χρήστος Τανιμανίδης: Οικογενειακό αρχείο Ελευθερίας Τανιμανίδη-Μπαλτατζή.
- 10:00 **Ε. Γεωργανόπουλος**, Συμβολή στη σύγχρονη ιστορία ενός ξεχασμένου λαού: Οι προσπάθειες των Ασυριών για δημιουργία ανεξάρτητου κράτους κατά το Συνέδριο Ειρήνης στο Παρίσι το 1919.
- 10:15 **Σ. Κεκριδής**, Τα τενάγη των Φιλιππων: Η αποξήρανσή τους ως μέτρο αποκατάστασης Θρακιωτών προσφύγων (1919-1920).
- 10:30 **Π. Γκόλια, Ε. Τραϊανού και Ι. Βαμβακίδου**, Περί Εθνολογίας της Ξάνθης: Έκθεσις και Καταστατικός πίναξ του πληθυσμού του Υποπροξενείου προς το ΥΠΕΞ εν έτει 1912.
- 10:45 **Συζήτηση**
- 11:00 **Διάλειμμα**
- 11:30 **Α. Μ. Τσέτλακα**, Μύθοι και πραγματικότητα. Δύο παραδείγματα σχετιζόμενα με τους ελληνόφωνους μουσουλμάνους της Δυτικής Μακεδονίας.
- 11:45 **Κ. Τσιούμης**, Αντικεμαλικό Κίνημα στη Δυτική Θράκη: Ο ρόλος της εφημερίδας Yarin (1927-1930).
- 12:00 **Μ. Γ. Βαρβούνης**, Σκηνές από τη διαφυγή των Σαμίων στη Μέση Ανατολή (1941-1943): Η περίπτωση του Ali Bey Denizel.
- 12:15 **Χ. Βαρλάμη και Ε. Χριστοπούλου-Αλετρά**, Ο ρόλος της ασθένειας στη διαμόρφωση της πλοκής των Αισώπειων μύθων.
- 12:30 **Τ. Η. Κωτόπουλος**, Το ολοκαύτωμα του Χορτιάτη. Η «κατασκευασμένη αληθοφάνεια» της ιστορικής αφήγησης και η προσωπική μαρτυρία ως παράγοντας αναδιοργάνωσης της ιστορικής πραγματικότητας.
- 12:45 **Συζήτηση**

Αίθουσα 101 Νέου Κτιρίου Φιλοσοφικής Σχολής

- 09:30 **Δ. Α. Δρογίδης**, Η διδακτική προσέγγιση της Ιστορίας στην Εκπαίδευση.
- 09:45 **Β. Χανή-Μουσιδου**, Η συμμετοχή των Βουλγάρων στην Ελληνική Επανάσταση.
- 10:00 **Ε. Ναξίδου**, Η Βουλγαρική Εξαρχία και η Εκκλησία της Ρωσίας (1868-1872).
- 10:15 **Β. Α. Πλατής**, Δημιουργώντας σύνορα στη Μακεδονία τον 19^ο αιώνα. Η ελληνική διάσταση.
- 10:30 **Α. Αγγελοπούλου**, Αναζητώντας εθνική ταυτότητα, ανακαλύπτοντας την ιστορική μνήμη: εικόνες ιστορίας από τη σλαβομακεδονική εθνική θεωρία στις αρχές του 20ού αιώνα.
- 10:45 **Συζήτηση**
- 11:00 **Διάλειμμα**
- 11:30 **Β. Παπαγεωργίου**, Πολυεθνική πολιτιστική δραστηριότητα στη Θεσσαλονίκη του 1900.
- 11:45 **Α. Α. Χοτζίδης**, Έγκλημα και τιμωρία: Τα πολιτικά εγκλήματα και η δίωξή τους στη Μακεδονία (1908-1912).
- 12:00 **Α. Κλάνης**, Οι σλαβόφωνοι της Μακεδονίας και οι ελληνογιογκοσλαβικές σχέσεις: οι συνομιλίες Βενιζέλου-Μαρίνκοβιτς (Δεκέμβριος 1930-Ιανουάριος 1931).
- 12:15 **Χ. Μ. Μανδατζής**, Αναζητώντας ταυτότητα: Ελληνομακεδονικοί σύλλογοι στην Αυστραλία.
- 12:30 **Δ. Γκότα**, Αλληλεπιδράσεις στους διπλωματικούς χειρισμούς των ζητημάτων της Τεργέστης και του βαλκανικού συμφώνου του Bled (1945).
- 12:45 **Κ. Καρακώστα**, Όταν η "Ιερουσαλήμ των Βλάχων" συναντά την κοιλάδα του ποταμού Σίνβα. Οι εγκαταστάσεις των Μοσχοπολιτών στο Μίσκολτς μέσα από το δημοτικό αρχείο της συγγερικής πόλης
- 13:00 **Συζήτηση**

Οι βυζαντινολογικές ανακοινώσεις δημοσιεύονται στο περιοδικό "Βυζαντιακά"

Εισηγήσεις

Ελευθέριος Λ. Βέτσιος

*Οι εμπορικές σχέσεις της Ηπείρου με τη Βενετία και η διεξαγωγή
του διαμετακομιστικού εμπορίου στην Κέρκυρα
κατά το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα.
Η έκθεση του γενικού προβλεπτή της θάλασσας Agostin Sagredo (1752)*

Η σημασία των «εκθέσεων», των αναφορών που υπέβαλλαν στις μητροπολιτικές αρχές οι ανώτεροι βενετοί αξιωματούχοι-διοικητές των βενετικών κτήσεων της Ανατολής, για την ιστορία των ελληνικών περιοχών κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας είναι γνωστή και επανειλημμένα έχει επισημανθεί με έμφαση από τους μελετητές της εποχής. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι οι αναφορές των βενετών αξιωματούχων δεν είναι απλώς και μόνο κείμενα που δια φωτίζουν με την ποικιλία του πληροφοριακού υλικού του περιεχομένου τους τη γενική κατάσταση σε καθεμιά από τις βενετικές κτήσεις. Είναι κείμενα κατ' εξοχήν πολιτικά, καθρεφτίζουν την πολιτική ιδεολογία της Βενετίας και αναδεικνύουν την οπτική, μέσα από την οποία η κτισμένη στα ύδατα μαρκιανή πολιτεία αντιμετώπιζε τις περιοχές που συγκροτούσαν, σύμφωνα με τη βενετική ορολογία της εποχής, το «κράτος της θάλασσας»¹.

Θέμα της μελέτης που ακολουθεί αποτελούν η δημοσίευση και ο ιστορικός σχολιασμός της έκθεσης του Agostin Sagredo², γενικού προβλεπτή³ της θάλασσας (Pronveditor General da Mar)⁴, που υποβλήθηκε στη βενετική Γερουσία την 9^η Νο-

1 Για τις αναφορές των βενετών αξιωματούχων μεταξύ άλλων βλ. Σ. Σπανάκης, Μνημεία της Κρητικής Ιστορίας, τ. IV, Ηράκλειο, σ. θ' Δ. Αρβανιτάκης, Οι αναφορές των Βενετών προβλεπτών της Ζακύνθου (16^{ος}-18^{ος} αι.), Βενετία 2000, σσ. 9-36. Για άλλες εκθέσεις βενετών αξιωματούχων βλ. Σ. Σπανάκης, «Η έκθεση του Γενικού Προβλεπτή της Κρήτης Iserpo Civran του 1639», Κρητικά Χρονικά 21 (1969), σσ. 365-458· ο ίδιος, «Έκθεση των Antonio Priuli και Antonio Barbaro (1667)», Μνημεία της Κρητικής Ιστορίας, τ. VI, Ηράκλειο 1976· Γ. Πλουμίδης, «Τα Χανιά στα τέλη του ΙΣΤ' αιώνα. Η έκθεση του B. Dolphin (1598)», Δωδώνη 2 (1973), σσ. 72-102 όπου και σχετική βιβλιογραφία· Αναστασία Παπαδία, «Έκθεση του Camillo Gonzaga για τα πρώτα χρόνια (1645-1647) του κρητικού πολέμου», Θησαυρίσματα 13 (1976), σσ. 152-194· Μ. Ντούρου – Ηλιοπούλου, «Η έκθεση του Καπετάνιου Gaspar Rhenerius (1563). Στοιχεία για τη βενετοκρατούμενη Κρήτη και ιδιαίτερα για τον Χάνδακα», Παρουσία 1 (1982), σσ. 138-163· Αναστασία Παπαδία – Λάλα, «Το διαμέρισμα των Χανίων στα μέσα του ΙΣΤ' αιώνα. Η έκθεση του ρέκτορα Χανίων A. Barbarigo (1549)», Θησαυρίσματα 19 (1982), σσ. 62-77.

2 Ο Agostin Sagredo διετέλεσε Γενικός Προβλεπτής της Θάλασσας την περίοδο 12 Σεπτεμβρίου 1752 έως 15 Σεπτεμβρίου 1755, βλ. Κ. Μαχαιράς, *Η Λευκός επί Ενετοκρατίας 1684-1797*, Αθήνα 1951, σ. 315· Χ. Τσίτσας, Βενετοκρατούμενη Κέρκυρα (θεσμοί), Κέρκυρα 1989, σ. 123.

3 Από παλιότερους και νεότερους ιστορικούς χρησιμοποιείται ο όρος «Προβλεπτής» (μετάφρ. του ιταλ. Pronveditore) για τη δήλωση του «Προνοητή», του «πρεβεδούρου», όπως εύστοχα αποκαλείται στις ελληνικές πηγές, του ανώτατου δηλαδή με αυξημένες δικαιοδοσίες βενετού αξιωματούχου, επιφορτισμένου να προνοεί (και όχι να προβλέπει) για την εύρυθμη λειτουργία του επαρχιακού διοικητικού μηχανισμού. Στην παρούσα εργασία, υιοθετήθηκε ο όρος «προβλεπτής», ως ο πλέον εν χρήσει σήμερα, καθώς η προσπάθεια να επιβληθεί ο ορθότερος όρος «προνοητής» δεν ευδοκίμησε.

4 Ο Γενικός Προβλεπτής της Θάλασσας (Pronveditore General da Mar, Γ(γ)ενεράλης στις ελληνικές πηγές) ήταν η ανώτατη διοικητική βενετική αρχή στις κτήσεις της Ανατολής. Διοριζόταν από τη βενετική

εμβρίου 1952. Η έκθεση, που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, μας δίνει πληροφορίες για τις εμπορικές σχέσεις της Ηπείρου με τη Βενετία και τη διεξαγωγή του διαμετακομιστικού εμπορίου στην Κέρκυρα κατά το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα⁵. Η αναφορά του Agostin Sagredo δε δημοσιεύτηκε ποτέ ως σήμερα στο σύνολό της, δηλαδή τόσο το ιταλικό κείμενο της, όσο και κάποια μετάφραση της. Ωστόσο χρησιμοποιήθηκε από τη νεότερη ιστοριογραφία της παρουσίας των Βενετών στο Ιόνιο κυρίως από το ανέκδοτο χειρόγραφο της στη διαπραγμάτευση θεμάτων που αφορούν τη διεξαγωγή του βενετικού εμπορίου στην περιοχή του Ιονίου τη συγκεκριμένη περίοδο⁶.

Από τη συνθήκη του Passarowitz (ή Požarevac) του 1718⁷ έως και το 1797 ο χώρος του Ιονίου δεν δοκιμάστηκε από σοβαρές εξωτερικές επιβουλές και γνώρισε μακρόχρονη περίοδο ειρήνης και επιφανειακής ηρεμίας, που, όμως, δε συντέλεσε σε ουσιαστική ανάπτυξη του⁸. Το βενετικό συγκεντρωτικό οικονομικό σύστημα και

Γερουσία, έμενε στην Κέρκυρα και είχε τον έλεγχο όλης της πολιτικής και δικαστικής εξουσίας στα Ιόνια νησιά. Για τους Γενικούς προβλεπτές της Θάλασσας και τις αρμοδιότητές τους περισσότερα βλ. Κ. Λομβάρδος, *Απομνημονεύματα προς καταρτισμόν της περί απελευθερώσεως της Επτανήσου ιστορίας*, Ζάκυνθος 1871, σσ. 46-50· Ε. Bacchion, *Il dominio Veneto su Corfù (1386-1797)*, Venezia 1958, σ. 158· Ε. Λούντζης, *Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσου επί Ενετών* (φωτομηχανική ανατύπωση με τίτλο: Η Ενετοκρατία στα Εφτάνησα, Αθήνα 1969, σσ. 104-106)· Δ. Ρώμας, *Ο σοπρακόμτος*, τ. 1, Αθήνα, (β' έκδ.) χ.χ., σσ. 433-437, όπου και χρήσιμες κριτικές παρατηρήσεις· Λ. Ζώης, *Ιστορία της Ζακύνθου*, Ζάκυνθος 2005 (Β' Έκδοση Αναστατική), σ. 121· Χ. Τσίτσας, *ό.π.*, σσ. 72-91.

5 Η έκθεση περιέχεται στον ακόλουθο φάκελο Archivio di Stato di Venezia (A.S.V), Provveditori da Terra e da Mar (P.T.M.), f. 996, Replicato No 10 (βλ. και Παράρτημα).

6 Βλ. Μ. Οικονόμου, *Ο θεσμός του προξένου των Ελλήνων εμπόρων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας – Το εμπόριο του Αρχιπελάγους και το ελληνικό προξενείο της Βενετίας*, (αν. διδ. διατρ.), τ. 1, Αθήνα 1990, σσ. 200-203· Ε. Βέτσιος, *Η διπλωματική και οικονομική παρουσία των Βενετών στην περιοχή της Άρτας κατά τον 18^ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2007, σσ. 50-51, 390-391 όπου και δημοσιεύεται μέρος της έκθεσης του Agostin Sagredo.

7 Η συνθήκη του Passarowitz, που αποτέλεσε την κατάληξη της μακράς σειράς των βενετοτουρκικών συγκρούσεων και υποχρέωσε τη Βενετία να περιορισθεί στις κτήσεις της του Ιονίου, υπογράφηκε στις 21 Ιουλίου 1718 από τον αυτοκράτορα της Αυστρίας Κάρολο ΣΤ' και τον σουλτάνο Αχμέτ Γ'. Η ομώνυμη εμπορική συνθήκη υπογράφηκε λίγες μέρες αργότερα στις 27 Ιουλίου. Σχετικά βλ. V. Bianchi, *Istoriche relazioni della Pace di Posarowitz*, Πάντοβα, Manfrè, 1719, σσ. 169-214 και 222-236· *Raccolta dei Trattati e delle principali convenzioni concernenti il commercio e la navigazione dei sudditi Austriaci negli stati della Porta Ottomana*, Βιέννη 1844, σσ. 4-32· G. Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman*, τ. 1 (1300-1789), Paris 1897, No 19 Traité de paix avec l'Autriche, σσ. 208-216 και No 20 Traité de commerce et de navigation avec l'Autriche σσ. 220-227· I. de Testa, *Recueil des traités de la Porte Ottomane avec les Puissances étrangères*, τ. 9 (Autriche), Paris 1898, σσ. 73-89· Δ. Χατζόπουλος, *Ο τελευταίος Βενετο-Οθωμανικός πόλεμος 1714-1718*, Αθήνα 2002 (Μετάφραση από τη γαλλική του πρωτοτύπου με τίτλο: *La dernière guerre entre la République de Venise et l'Empire Ottoman (1714-1718)*, Montréal, Centre d'Études Helléniques – Collège Dawson, 1999²), σσ. 456-481.

8 Μεταξύ άλλων βλ. Π. Χιώτης, *Σειρά Ιστορικών Απομνημονευμάτων*, τ. Γ', Ιστορία της Επτανήσου

η κλειστή κοινωνική διάρθρωση, σε συνδυασμό με τις εγγενείς αδυναμίες των πολιτικών αρχών για τη λήψη μεταρρυθμιστικών μέτρων, δεν άφησαν περιθώρια για την εκδήλωση δυναμικών κινήσεων, που θα προκαλούσαν εμφανή προβλήματα στο πολιτικό οικοδόμημα, αλλά και θα απελευθέρωναν νέες, δημιουργικές κοινωνικές και οικονομικές δυνάμεις.

Το ανθηρό εμπόριο της Ηπείρου διακινούνταν και κατά το 18^ο αιώνα από δύο μεγάλα κέντρα, τα Γιάννενα και την Άρτα. Τα προϊόντα του τόπου και εκείνα που μεταφέρονταν δια ξηράς από τη Μακεδονία, Βλαχία, Μολδοβλαχία, το Βελιγράδι και την Κωνσταντινούπολη με τα ηπειρωτικά караβάνια, διοχετεύονταν στη Δύση κυρίως μέσω Σαγιάδας-Κέρκυρας, αλλά και από τα λιμάνια του Αμβρακικού κόλπου (Πρέβεζα και τα επίνεια της Άρτας Σαλαώρα και Κόπρανα)⁹. Ακριβώς στο χώρο του Ιονίου και της Αδριατικής, μπορούμε να παρακολουθήσουμε σε όλο της το μέγεθος την υποχώρηση της Βενετίας και τα σημάδια της ολοκληρωτικής σχεδόν εμπορικής παρακμής της στην Ανατολή¹⁰ εκεί που επί αιώνες είχε επιβληθεί ως αποκλειστικός φορέας στην εκμετάλλευση του εξωτερικού εμπορίου των χωρών της Βαλκανικής. Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια του προβλεπτή Agostin Sagredo στην αρχή της έκθεσής του: «Στην εποχή την τωρινή, με τις συνθήκες που ζούμε, κι ακόμα με όλα εκείνα που συνοδεύουν πάντα τα ανθρώπινα πράγματα, η Γαληνότητά σας αισθάνεται κι αυτό το βάρος που προκάλεσε στα έσοδα της η πλήρης παρακμή του εμπορίου με τη γειτονική Τουρκία. Γιατί βέβαια γνωρίζετε πως το εμπόριο είναι σαν εκείνες τις πηγές που αν στερέψει κάποτε το ρέμα τους, αποξηραίνονται τελείως¹¹ και πως δεν είναι άλλο παρά το κέρδος και η άνεση των εμπόρων τα μόνα κατάλληλα μέσα για να θέσουν το εμπόριο ξανά σε κίνηση κι ακόμα μεγαλύτερο να το κάμουν. Γνωρίζετε παράλληλα πως εάν λείψουν τα δυο πράγματα που είπαμε, το εμπόριο συρρικνώνεται και πια δεν ξανανιώνει, ιδίως σε τούτους τους καιρούς όπου κάθε έθνος είναι έτοιμο να αγωνιστεί γι' αυτό ώσπου να οικειοποιηθεί όλα τα οφέλη, παρέχοντας απλόχερα τις ευκολίες που πείθουν τους ανθρώπους να ξεχνούν τους παλιούς συντρόφους τους στα εμπορικά εγχειρήματα και να διαλέγουν νέους τρόπους στο έργο τους, μακριά από τα εμπόδια που θα εξακολουθούσαν να υπάρχουν στις αλλοτινές συναναστροφές τους».

Ο Agostin Sagredo επισημαίνει στη συνέχεια ότι τα εμπορεύματα που διακινού-

και ιδίως της Ζακύνθου, Κέρκυρα 1863, σσ. 408-577· E. Bacchion, *Il dominio Veneto su Corfù (1386-1797)*, Venezia 1956, σσ. 191-224.

⁹ Βλ. Κ. Μέρτζιος, «Το εν Βενετία Ηπειρωτικόν Αρχειον», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τ. 11 (1936), σσ. 257-284, 295-324. Για τα επίνεια της Άρτας τη Σαλαώρα και την Κόπρανα βλ. Ε. Βέτσιος, *ό.π.*, σσ. 272-274.

σαν οι Γιαννιώτες έμποροι προς τη Δύση, κατευθύνονταν αποκλειστικά στη Βενετία τουλάχιστον από την αρχή του 16^{ου} αιώνα. Η σκάλα της Σαγιάδας¹⁰ αποτελούσε μάλιστα το πιο σημαντικό διαμετακομιστικό λιμάνι όλων των εμπορευμάτων από τα Γιάννενα, αλλά και από άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όπως της Βλαχίας και της Μολδαβίας προς τα λαζαρέτα της Κέρκυρας. Το νησί, αποτέλεσε πράγματι το φυσικό καταληκτήριο τόπο για τα προϊόντα πολλών περιοχών της βαλκανικής χερσονήσου, που οι Ηπειρώτες έμποροι διοχέτευαν τότε προς τη Βενετία. Είναι φανερό ότι οι έμποροι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν γνώριζαν για την αποστολή των εμπορευμάτων τους άλλο δρόμο και ούτε άλλο κέντρο εκτός της Βενετίας, στο εμποροκρατικό σύστημα της οποίας έδειχναν μεγάλη εμπιστοσύνη. Μονάχα η Μεσσήνη και η Απουλία¹¹ μπορούσαν να συναγωνιστούν τη Γαληνότατη Δημοκρατία και αυτές μόνο ως προς ορισμένους τύπους δερμάτων (cordovani και coiri).

Σπουδαίο ρόλο στη εδραίωση πυκνών και αποκλειστικών εμπορικών σχέσεων της Ηπείρου με τη Βενετία έπαιζαν οι εγκατεστημένοι σ' αυτήν Ηπειρώτες. Αυτοί παραλάμβαναν και διέθεταν στη βενετική αγορά εμπορεύματα που προωθούσαν μέσω της Κέρκυρας οι συμπατριώτες τους, είτε ως παραγγελιοδόχοι τους είτε ως μέτοχοι εταιρειών που είχαν ιδρύσει μαζί τους είτε ως εισαγωγείς, για δικό τους λογαριασμό. Αντίστροφα εξήγαγαν στις τουρκοκρατούμενες χώρες τα βιομηχανικά προϊόντα της Βενετίας¹².

Τα εμπορεύματα που έφταναν από τη Σαγιάδα στην Κέρκυρα μέχρι τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, εξέτιαν την περίοδο της καραντίνας, λόγω έλλειψης λοιμοκαθαρητηρίου, στο ύπαιθρο, σε δύο απομακρυσμένες από την πόλη νησίδες, του Petritino και του Maligiero. Επειδή οι νησίδες αυτές δεν ήταν ασφαλείς, οι εξαγωγείς της Ηπείρου, που δεν ήταν διατεθειμένοι να διακινδυνεύουν τη ζωή τους και την περιουσία τους, άρχισαν να παρακάμπτουν την Κέρκυρα και να καταφεύγουν σε άλλα ασφαλέστερα λιμάνια της Αδριατικής (Ραγούζα, Alessio, Narenta, Gabella, Αυλώνα)¹³.

Τα έργα οικοδόμησης λοιμοκαθαρητηρίου στα δύο μεγάλα νησιά στα τέλη του 16^{ου} αιώνα έδωσαν πάλι νέα πνοή στο διαμετακομιστικό εμπόριο μέσω Σαγιάδας. Οι μεταφορές από τη Σαγιάδα στη Κέρκυρα συνεχίζονταν απασχολώντας κάποιο αριθμό

10 Για τη Σαγιάδα (βενετικά Bastia) βλ. Π. Αραβαντινός, *Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία*, τ. 1, Ιωάννινα 1984, σ. 39

11 Η Απουλία (ιταλ. Puglia) είναι περιφέρεια της Ιταλίας, στο νοτιοανατολικό άκρο της χώρας.

12 ¹² Για εξαγόμενα προϊόντα βλ. Κ. Μέρτζιος, *ό.π.*, σσ. 257-284· Ε. Βέτσιος, *ό.π.*, σσ. 320-334.

13 Σχετικά με τις ενέργειες των εμπόρων να κατασκευαστούν ασφαλείς κτηριακές εγκαταστάσεις στην Κέρκυρα και τις βενετικές αποφάσεις για την οικοδόμηση των λοιμοκαθαρητηρίων βλ. Μ. Οικονόμου, *ό.π.*, σσ. 196-197. Τα λιμάνια της Αδριατικής αναφέρει σε σχετική έκθεσή του ο πρώην βάλιος Α. Foscarini, A.S.V., Collegio, Relazioni, b. 84, 28 Settembre 1588.

μικρών πλοίων, ίσως 5-10. Οι μεταφορείς, λόγω του ελεύθερου συναγωνισμού, εξυπηρετούσαν με προθυμία και φτηνό κόμιστρο τους εμπόρους¹⁴.

Οι ομαλές συνθήκες που εξυπηρετούσαν την προαγωγή του διαμετακομιστικού εμπορίου, μεταβλήθηκαν στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, εξαιτίας των παρεμβατικών ενεργειών της περιφερειακής Διοίκησης. Συγκεκριμένα, το 1621, με απόφαση του Γενικού προβλεπτή Δαλματίας, Αλβανίας, Αδριατικής και Νήσων Bellegno, οι μεταφορές από τη Σαγιάδα στην Κέρκυρα παραχωρήθηκαν για πρώτη φορά μονοπωλιακά στο Ταμείο (Camera) του νησιού και δημοπρατήθηκαν έναντι 451 δουκάτων το χρόνο. Ο ενοικιαστής του τέλους αυτού, γνωστού ως *dazio del traghetto di Bastia*, ήταν υποχρεωμένος να διατηρεί τέσσερα πλοία για τη διενέργεια των μεταφορών. Όλοι οι άλλοι μεταφορείς αποκλείστηκαν. Συγχρόνως, το κόμιστρο αυξήθηκε κατά 12 σολδία για κάθε δέμα. Με την ίδια απόφαση, ο Bellegno επιβάρυνε περαιτέρω το εμπόριο, αυξάνοντας κατά 50% τα τέλη του λοιμοκαθαρητηρίου. Επιπλέον, διόγκωνε τις σχετικές με τη φύλαξη των εμπορευμάτων δαπάνες, διορίζοντας έναν κερκυραίο ως φύλακα, με ημερήσια αμοιβή μισό δουκάτο¹⁵.

Τα μέτρα του προβλεπτή Bellegno προκάλεσαν την άμεση αντίδραση των εμπόρων της Ηπείρου. Οι Έλληνες και Εβραίοι έμποροι των Ιωαννίνων και άλλων ελληνικών περιοχών με υπόμνημα τους προς το δόγη (κατατέθηκε στις 2 Ιανουαρίου 1621 m.v.) ζητούσαν την άρση όλων των επιβαρύνσεων. Όπως υποστήριζαν, οι αυξήσεις επιβάρυναν δυσανάλογα το εμπόριο τους, ενώ η μονοπωλιακή εκμετάλλευση του “περάσματος” επιβράδυνε τις μεταφορές. Προκειμένου να επανέλθουν στο προηγούμενο καθεστώς ‘ελευθερίας’, ήταν διατεθειμένοι να καταβάλλουν εξ ιδίων το ποσό των 451 δουκάτων ετησίως στο δημόσιο Ταμείο. Δεν είναι γνωστό ποια διορθωτικά μέτρα έλαβε τότε η κυβέρνηση για να ικανοποιήσει τα αιτήματα των εμπόρων. Με απόφαση της Γερουσίας που καταχωρήθηκε στις 16 Απριλίου 1622 ανατέθηκε η εξέταση του θέματος και η λήψη αποφάσεων στο νεοεκλεγέντα Γενικό προβλεπτή Antonio da Ponte¹⁶.

14 Οι έμποροι ανέφεραν ότι είχαν την ευχέρεια να βρίσκουν μεταφορικό μέσο ακόμη και για φορτίο 4-5 δεμάτων, A.S.V., Senato Mar, f. 235, 16 Aprile 1622, το υπόμνημα των εμπόρων (2 Ιανουαρίου 1621 m.v.).

15 Για τη φύλαξη των εμπορευμάτων, οι έμποροι είχαν τοποθετήσει στρατιώτες, τους οποίους πλήρωναν με δικά τους χρήματα (A.S.V., Senato Mar, Fil. 101, 1588, 10 Settebre όπου το υπόμνημα των εμπόρων και πληροφορίες για το περιεχόμενο της απόφασης του Bellegno). Το 1697 μαρτυρείται εκμίσθωση των μεταφορών από τη Σαγιάδα στην Κέρκυρα με τους ίδιους όρους: 451 δουκάτα ετήσιο μίσθωμα και τέσσερα καΐκια στην εκτέλεση μεταφορών, βλ. Α. Αρχοντίδης, *Η Βενετοκρατία στη Δυτική Ελλάδα (1684-1699) – Συμβολή στην Ιστορία της περιοχής του Αμβρακικού κόλπου και της Αιτωλοακαρνανίας*, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 97, υποσ. 31.

16 Βλ. Μ. Οικονόμου, *ό.π.*, σσ. 197-198.

Στις 10 Σεπτεμβρίου 1637 ψηφίστηκε ο κανονισμός λειτουργίας του τελωνείου της Κέρκυρας (Dogana grande di Corfu). Στο άρθρο 3 ορίζονταν οι δασμοί για τα διαμετακομιζόμενα μέσω του νησιού στο Εξωτερικό εμπορεύματα Ανατολής και Δύσης¹⁷. Μέχρι τα τέλη του 17^{ου} αι., οι εξαγωγές της Ηπείρου από τη Σαγιάδα κατευθύνονταν αποκλειστικά μέσω Κέρκυρας στη Βενετία¹⁸.

Ο Agostin Sagredo μας πληροφορεί ότι στην αρχή του 18^{ου} αιώνα τα εμπορεύματα που προοριζόταν για τη Βενετία εξακολουθούσαν να υποβάλλονται μόνο στο τέλος της διαμετακόμισης (dazio del traghetto) που ανερχόταν σε 3 λίρες και 10 σολδία ανά φορτίο και στα έξοδα του λοιμοκαθαρητηρίου¹⁹. Έτσι το τελικό ποσό καταβολής έφτανε σε 3 λίρες και 12 σολδία για κάθε δέμα (il tutto monetta di Levante). Το κερύ, το βαμβάκι και τα σφουγγάρια απαλλάσσονταν από τα μισά έξοδα του λοιμοκαθαρητηρίου. Σκοπεύοντας αργότερα να ενισχύσουν την εμπορική κίνηση στη Βενετία, οι αξιωματούχοι της Γαληνότατης πείστηκαν πως έπρεπε να επιβάλλουν σε εμπορεύματα που προοριζόταν για άλλες περιοχές, εκτός από τις παραπάνω εισφορές, φόρο ύψους 6% που θα καταβαλλόταν στο ταμείο της πόλης, ενώ επιπλέον επιβαρύνθηκε κατά 2% ο φόρος στα δέρματα (cordovani²⁰). Το συνολικό ύψος της επιβάρυνσης,

17 A.S.V., Cinque Savi alla Mercanzia, N. Serie, b. 180, quad. 100, αντίγραφο αχρονολόγητο με τίτλο : Transitio di Corfù ò sia Sajiada. Για τον τελωνειακό δασμό Dogana grande βλ. Α. Ανδρεάδης (*Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου επί βενετοκρατίας*, τ. 2, Αθήνα 1914, σσ. 49-50).

18 Από το 1695 επισημαίνεται πάντως αύξηση των κατευθυνόμενων, μέσω Πρέβεζας, προς τη Βενετία εξαγωγών της Ηπείρου, ιδίως εκείνων από τα Γιάννενα, που μέχρι τότε ακολουθούσαν το δρόμο Σαγιάδας-Κέρκυρας. Ο λόγος θεωρούμε ότι σχετίζεται με την απλούστευση της εξαγωγικής διαδικασίας. Οι Βενετοί είχαν προάγει την Πρέβεζα σε εξαγωγικό εμπορικό κέντρο, με την εγκατάσταση τελωνείου και την κατασκευή λοιμοκαθαρητηρίου και αποθηκών για τα εμπορεύματα, στοχεύοντας να παρασύρουν τις εξαγωγές της οθωμανικής ενδοχώρας από την τουρκοκρατούμενη Άρτα. Οι ενέργειες τους πλαισιώνονταν με την παράλληλη λήψη ορισμένων μέτρων που διευκόλυναν και ενίσχυαν το τοπικό εμπόριο. Ένα από αυτά, η απαλλαγή των εξαγομένων από την Πρέβεζα και Λευκάδα εμπορευμάτων από το δασμό του transitio, στον οποίο υποβάλλονταν μέχρι το 1692, σε συνδυασμό με τις λιμενικές διευκολύνσεις προσελκύουν τους Γιαννιώτες εξαγωγείς στην Πρέβεζα. Από το λιμάνι της έχουν την ευχέρεια να εξάγουν κατευθείαν στη Βενετία, χωρίς να περνούν υποχρεωτικά από το λοιμοκαθαρητήριο της Κέρκυρας, κερδίζοντας έτσι χρόνο, κόπο και χρήμα. Το τελευταίο δεν έχει σχέση με τη δασμολογική διαφορά μεταξύ Πρέβεζας (4%) και Σαγιάδας (6%), όπως πιστεύεται. Το 6%, που καταβαλλόταν στο τελωνείο της Κέρκυρας, επέβαλαν οι Βενετοί το 1702 στα οθωμανικά εμπορεύματα που διαμετακομιζόνταν από τη Σαγιάδα στην Κέρκυρα με τελικό προορισμό ξένα κράτη, στοχεύοντας να διώξουν τους Γάλλους από την περιοχή και ταυτόχρονα να προσελκύσουν τα οθωμανικά εμπορεύματα στη βενετική αγορά. Βλ. σχετικά Α. Αρχοντίδης, *ό.π.*, σσ. 96-100.

19 Για τα τέλη διαμετακομίσεως και το Traghetto di Bastia βλ. Α. Ανδρεάδης *ό.π.* σσ. 53-54.

20 Cordovani : μαροκίνα : κατεργασμένα δέρματα αιγός ή τράγου που κατασκευάστηκαν για πρώτη φορά στο Μαρόκο. Η ισπανική πόλη Κόρντοβα (Cordòba) στην Ανδαλουσία ήταν περίφημη για την κατασκευή των «μαροκινών» δερμάτων, των «corduan» (ιταλ. corduani, cordovani).

μαζί με τα διάφορα πρόσθετα (aggionti), έφτανε το 11% επί της αξίας τους.

Όπως ήταν φυσικό, οι έμποροι δεν μπορούσαν να αντέξουν αυτό το μεγάλο βάρος. Εντούτοις, αν και είχαν αποφασίσει από τότε να σταματήσουν τις φορτώσεις στη Σαγιαδά, ώστε να παρακάμψουν την Κέρκυρα, επί μία δεκαετία, μέχρι το 1712, δεν παρατηρείται αλλαγή στην πορεία και τον τρόπο διενέργειας του εμπορίου τους. Αυτό οφείλεται, σύμφωνα με τον Sagredo, στην αδυναμία τους να αλλάξουν αμέσως τους ανταποκριτές τους, χωρίς να βλάψουν με απότομες ενέργειες την αλυσίδα στην οποία είχαν στηριγμένα τα συμφέροντά τους. Στο μεταξύ, περιορίστηκαν στις κατευθυνόμενες προς τη Μεσσήνη και την Απουλία εξαγωγές δερμάτων, που δασμολογούνταν λιγότερο, ενώ παράλληλα άρχισαν να επιδίδονται στο λαθρεμπόριο σε συνεννόηση με τους τελωνειακούς υπαλλήλους, δήλωναν ως δέρματα και άλλα είδη που εξήγαν στους προαναφερόμενους τόπους. Τα ετήσια έσοδα του Δημοσίου από αυτού του είδους τις εξαγωγές, συμπεριλαμβανομένου και του 6% του τελωνείου, ανέρχονταν στο καθόλου ευκαταφρόνητο ποσό των 500 τσεκινίων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1702-1712. Αντίθετα, η ζημιά που υφίστατο από τη λειτουργία του γαλλικού προξενείου στην Άρτα και τη γενική μείωση των προς τη Μεσσήνη ελληνικών εξαγωγών που δεν περνούσαν πια από την Κέρκυρα έφτανε τα 10.000 πιάστρα το χρόνο²¹.

Οι ατασθαλίες των φοροεισπρακτόρων, η αδιαφορία και ο ηθικός ξεπεσμός των βενετών διοικητών (Rettori), η απομάκρυνση του αρχιναύαρχου (Carica Primaria) από την Κέρκυρα για ένα διάστημα και η επικείμενη απειλή του πολέμου, μεγέθυναν την αταξία και την παρακμή του εμπορίου, καταστάσεις που συνεχίζονταν ως τις μέρες του A. Sagredo. Μέχρι το 1718, τα έσοδα του Δημοσίου από το δασμό των δερμάτων μειώθηκαν στο ελάχιστο και ποτέ δεν έφτασαν τα προ του 1712 επίπεδα. Η ίδια κατάσταση συνεχίστηκε ως το 1721, αφού το κερκυραϊκό τελωνείο που διεκδικούσε το μερίδιο του 6% παρέμενε εκτός λειτουργίας. Έτσι οι εξαγωγές της Ηπείρου προς τη Δύση δε διενεργούνταν πια από την Κέρκυρα, αλλά από τη Σαγιαδά, με καράβια της Γαλλίας και της Απουλίας. Στο νησί έφταναν μόνο όσα εμπορεύματα προορίζονταν για τη Βενετία.

Οι Βενετοί, εντούτοις, δεν ήθελαν να απεμπολήσουν δικαιώματα που θεωρούσαν κεκτημένα από αιώνες, πάνω στη μονοπωλιακή εκμετάλλευση των εξαγωγών της Σαγιαδάς ή της διακίνησης τους προς τη Δύση μέσω της Κέρκυρας. Με την υποστήριξη αφοσιωμένων σ' αυτούς Γιαννιωτών εμπόρων που ήταν εγκατεστημένοι, στην Κέρκυρα, από όπου διεύθυναν τις συναλλαγές των συμπατριωτών τους, έπεισαν Ηπειρώ-

21 Βλ. Γ. Σιορόκας, *Το γαλλικό προξενείο της Άρτας (1702-1789)*, Ιωάννινα 1981, σσ. 177-178.

τες εμπόρους να συνεχίσουν να πληρώνουν φόρους για τα εξαγόμενα, απευθείας από τη Σαγιάδα στη Δύση, εμπορεύματά τους. Οι δασμοί καταβάλλονταν στην Κέρκυρα μετά τη φόρτωση των εμπορευμάτων στη Σαγιάδα.

Η δασμολόγηση όμως αυτή δεν έγινε αποδεκτή από όλους τους Γιαννιώτες ανταποκριτές που έδρευαν στο νησί και, κατ' ακολουθία, από τους εξαγωγείς που εκείνοι εκπροσωπούσαν (ο *per invidia a questi primi loro corrispondenti o col pretesto d' avvantaggiarli e meritarsi la loro corrispondenza*). Ύστερα από διάβημα των τελευταίων στην Πύλη, έφτασε απεσταλμένος της στην περιοχή, εξουσιοδοτημένος να συναντηθεί με τον εκπρόσωπο της Βενετίας και να διευθετήσει το ζήτημα. Κατά τις συνομιλίες, μάλλον με το βενετό αρχιναύαρχο, ο τούρκος αξιωματούχος υποστήριξε: α) ότι απορρίπτει τους βενετικούς ισχυρισμούς, σύμφωνα με τους οποίους οι απαιτήσεις της Δημοκρατίας βασίζονταν στην κυριαρχία της θαλάσσιας περιοχής και των "εισόδων (ανοίγματος) του λιμανιού", από τις οποίες διεξαγόταν η ναυσιπλοΐα, β) ότι η Βενετία δεν είχε κανένα δικαίωμα να απαιτεί δασμούς από εμπορεύματα τούρκων εμπόρων ή υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που φορτώνονταν σε τουρκικές σκάλες, και γ) ότι μπορούσαν να μοιραστούν στη μέση τα δασμολογικά δικαιώματα μεταξύ των δύο κρατών, εάν βέβαια θα ήταν δυνατόν να οριοθετηθούν τα μεταξύ τους θαλάσσια σύνορα. Οι συνομιλίες τερματίστηκαν, χωρίς όμως να καθοριστεί το ποσοστό του φόρου που θα καταβάλλονταν στους Βενετούς. Ο εκπρόσωπος της Πύλης απλώς δέχτηκε ότι έπρεπε να καταβάλλεται κάποια μικρή εισφορά που δεν προσδιορίστηκε²².

22 Ο διακανονισμός αυτός σχετιζόταν αποκλειστικά με τις εξαγωγές που πραγματοποιούνταν από τη Σαγιάδα. Στην έκθεση δεν φαίνεται συσχετισμός με τη συμφωνία που ρύθμιζε τις δασμολογικές απαιτήσεις των Βενετών στον Αμβρακικό κόλπο και υπογράφηκε στις 2 Αυγούστου 1720 από τον βενετό γενικό προβλεπτή της θάλασσας Zorzi Pasqualigo, το βοεβόδα της Άρτας Husayn ağa και το Γάλλο πρόξενο στην Άρτα G. Dubroca (για τη συμφωνία αυτή βλ. A.S.V., P.T.M., f. 867, Copia No 1, Πρέβεζα 2 Αυγούστου 1720, συνημμένη στο έγγραφο No 10, Λευκάδα 1 Ιουλίου 1726, που έστειλε ο έκτακτος προβλεπτής της Λευκάδας Agostin da Riva στο δόγη. Αντίγραφο της συμφωνίας αυτής υπάρχει και στη σειρά Cinque Savi alla Mercanzia, Seconda serie, Consoli Veneti in Levante, b. 31, Quaderno 250 A.S.V., P.T.M., f. 991, No 17, 19 Νοεμβρίου 1746. Βλ. επίσης Κ. Μέρτζιος, «Το εν Βενετία Ηπειρωτικών Αρχείον», σ. 291 ο ίδιος, «Άρτα», *Σκουφάς*, τ. 1, σσ. 397-398 Γ. Σιορόκας, *ό.π.* σσ. 183-185 Ε. Βέτσιος, «Η δασμολογική πολιτική των Βενετών στην περιοχή του Αμβρακικού κόλπου στις αρχές του 18^{ου} αι. (με βάση τα βενετικά αρχεία)», *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, τεύχ. 37-38 (Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2001), σσ. 45-50 ο ίδιος, *Η διπλωματική και οικονομική παρουσία των Βενετών στην περιοχή της Άρτας κατά τον 18^ο αιώνα*, σσ. 185-186). Η Μ. Οικονόμου (βλ. *ό.π.*, σ. 338, υποσ. 23) αναφέρει σχετικά για το θέμα: «Παρά την επιφύλαξη που διατηρούμε, επειδή η έκθεση του Sagredo είναι πολύ μεταγενέστερη και δεν έχουμε τη δυνατότητα να διασταυρώσουμε τις συγκεκριμένες ειδήσεις από άλλες σύγχρονες πηγές, θα επισημάνουμε τα στοιχεία που συνηγορούν υπέρ των δύο χωριστών διακανονισμών: α) Ο τούρκος αξιωματούχος έφτασε στην περιοχή ως απεσταλμένος της Πύλης "στο τέλος εκείνου του χρόνου", ίσως του 1721, ύστερα από προσφυγή Γιαννιωτών

Από τότε άρχισε η εποχή της πλήρους παρακμής του διαμετακομιστικού εμπορίου της Ηπείρου στην Κέρκυρα. Τα εμπορεύματα αποστέλλονταν από τις οθωμανικές ακτές σε όλες τις χώρες της Δύσης μέχρι τη Λισσαβόνα και όχι μόνο στα λιμάνια της Νεάπολης και της Σικελίας αλλά και στα άλλα της Αδριατικής μέχρι την Τεργέστη. Το κερδί της Βλαχίας και Μολδοβλαχίας, που για χρόνια μεταφερόταν στην Κέρκυρα από τις ακτές της Ηπείρου, μετά την ανακάλυψη των ευκολότερων και φθηνότερων μεταφορών διά των ποταμών, κατέληγε στο Fiume και την Τεργέστη, από όπου διοχετευόταν στους τελικούς τόπους προορισμού. Στην Κέρκυρα έφταναν μόνο τα προοριζόμενα για τη Βενετία εμπορεύματα²³.

Η ίδια κατάσταση συνεχιζόταν μέχρι και το 1752 που, ως αρχιναύαρχος, ανέλαβε τη διοίκηση των νησιών ο Agostin Sagredo. Αφού απέσπασε την υπόσχεση των εδρευνόντων στη Κέρκυρα ανταποκριτών της Ηπείρου ότι δεν επρόκειτο να θιγεί το κατευθυνόμενο προς τη Βενετία διαμετακομιστικό εμπόριο, προσπάθησε να τους πείσει να χρησιμοποιήσουν την Κέρκυρα και για τις εξαγωγές προς τη Δύση.

Είναι βέβαιο ότι τα πλεονεκτήματα που πρόσφερε η Κέρκυρα και οι εγκαταστάσεις της για την ασφαλή, γρήγορη και εύκολη διακίνηση των εμπορευμάτων ήταν πολύ δελεαστικά για τους εμπόρους, ιδιαίτερα αυτή την περίοδο, που η σκάλα της Σαγιάδας, ανέκαθεν ανασφαλής, δυσπρόσιτη και χωρίς καλή οργάνωση, είχε αρχίσει να προσβάλλεται από ληστρικές επιθέσεις. Οι λόγοι που καθιστούσαν την Κέρκυρα απαγορευτική, επικεντρώνονταν στο δυσβάσταχτο δασμολογικό καθεστώς που είχε

εμπόρων. Στην περίπτωση της Άρτας, την Πύλη εκπροσώπησε ο τοπικός διοικητής β) Στις συνομιλίες για τη Σαγιάδα δεν ορίστηκε το ποσοστό του δασμού που μπορούσαν να απαιτήσουν οι Βενετοί. Αντίθετα, στη ρύθμιση για τις εξαγωγές της Άρτας προβλεπόταν να πληρώνονται τα 3/4 του δασμού στον τουρκο διοικητή της Άρτας και το 1/4 στην Πρέβεζα. Ο δασμός ήταν 3% για τους Γάλλους και 4% για τους υπόλοιπους Ευρωπαίους και γ) Όλο το ενδιαφέρον του Sagredo περιστρέφεται γύρω από τις δυνατότητες να αναβιώσει η σημασία της Κέρκυρας για το εξαγωγικό εμπόριο της Ηπείρου προς τα ευρωπαϊκά λιμάνια, το οποίο τότε διεξαγόταν από τη Σαγιάδα και την Άρτα. Κύριος στόχος του, να διενεργούνται οι εξαγωγές από την Κέρκυρα, προς την οποία θα κατευθύνονταν μόνο μέσω της Σαγιάδας. Γι' αυτό το λόγο προτείνει να προσανατολίζονται οι εξαγωγές της Άρτας προς τη Σαγιάδα και όχι προς την Πρέβεζα».

23 Ο Α. Ανδρέαδης (ό.π., τ. 1, σ. 163) αναφέρει σχετικά: «Τα τέλη της διαμετακομίσεως θα ηδύναντο να είχαν ταμειυτικήν τινα σημασίαν, εάν η ολεθρία αρχή της Dominante, η υποχρέωσις δηλαδή να μετακομίζονται εις Βενετίαν πάντα τα εισκομιζόμενα, δεν είχε τελείως σχεδόν νεκρώση, ιδία εν Κερκύρα, όπου η αρχή εφημιόζετο και αυστηρότερον, παν διαμετακομιστικόν εμπόριον. “Η Κέρκυρα, λέγει ο Γριμάνης, έχει γεωγραφικόν θέσιν πολύ ανωτέραν της Λιβόρνου, εν τούτοις, η δευτέρα είναι κέντρον διαμετακομιστικού εμπορίου (piazza di distribuzione) και εν Κερκύρα όχι μόνον δεν αναπτύσσεται, αλλά βλέπει το εμπόριόν της φθίνον... Εντός τεσσαράκοντα ετών (δηλαδή από του 1720-1760), ως προκύπτει εξ επιμελούς στατιστικής εργασίας, το εξ Ηπείρου διαμετακομιστικόν εμπόριον ηλαττώθη κατά 2/3, εν ώ εξαγωγήι της Ηπείρου εις Τεργέστην, Λιβόρνον, Αγκώναν κτλ. ηύξησαν ουσιωδώς”».

επιβάλλει η Βενετία σ' αυτού του είδους τις εξαγωγές και στην εφαρμογή της αρχής της Dominante, που τις δυσχέραινε περαιτέρω. Σχετικοί με τις επιβαρύνσεις αυτές, ήταν και οι όροι που έθεσαν στον Sagredo οι εκπρόσωποι των εμπόρων, προκειμένου να επιστρέψουν οι τελευταίοι στην Κέρκυρα. Ζητούσαν να τους αναγνωριστεί το δικαίωμα να εξάγουν ελεύθερα τα εμπορεύματα τους σε οποιαδήποτε χώρα και να μειωθούν στο ελάχιστο οι δασμοί εξαγωγής. Για τα εμπορεύματα που προοριζόταν για ξένες χώρες υποστήριζαν επιπλέον ότι θα μπορούσαν να δασμολογηθούν με τις συνηθισμένες 3 λίρες και 10 σολδία ως φόρος του μεταφορικού μέσου (dazio del traghetto) ανά φορτίο, όσο και με τις 3 λίρες και 12 σολδία ανά φορτίο για ενοίκιο. Ανέφεραν μάλιστα στον Sagredo πολλούς τρόπους δασμολογικών ελαφρύνσεων τους οποίους εφαρμόζοντας οι ηγέτες της Δύσης προσέλκυναν στα κράτη τους το εμπόριο. Προσθέτανε ακόμη «πως τους καιρούς που ζούμε συμφέρει πάντα να εκμεταλλευτεί κανείς τις προσφορές, μια και τα κράτη όλα θα έκαναν γι' αυτό μέχρι και πολέμους» κι ακόμα πως αν η Βενετία εκμεταλλευτεί την κατάσταση στην Κέρκυρα και την μετατρέψει σε ένα ελεύθερο λιμάνι (porto franco) με κάποιες διευκολύνσεις στη πληρωμή των φόρων θα γινόταν ελκυστικό το ταξίδι των εμπορικών πλοίων προς και από τη Βενετία. Έτσι όλα θα συνέβαλλαν για να στηρίξουν με τον καιρό ακόμα σταθερότερα αυτό το εμπόριο που θα συναγωνιζόταν κι ίσως θα ξεπερνούσε εκείνο των άλλων χωρών». Οι απόψεις «που εξέθεσαν δια μακρών» στον Sagredo, γύρω από τη μοντέρνα εμπορική πολιτική των Ευρωπαίων, που, κατά τη γνώμη τους, όφειλε να ακολουθήσει και η Βενετία, αν ήθελε να προσαρμοστεί στο πνεύμα και τις απαιτήσεις της εποχής, είναι, νομίζουμε, ενδεικτικές της πολιτικής και κοινωνικής εξέλιξης των ισχυρών Γιαννιωτών εμπόρων, όσο και της οικονομικής τους ευρωστίας²⁴.

Με την πρότασή τους, να εκμεταλλευθούν την προνομακική θέση της Κέρκυρας οι Βενετοί, κηρύσσοντας «ελεύθερο» το λιμάνι της, συμφωνούσε και ο νεωτεριστής Α. Sagredo. Το συνολικό σχέδιο που επεξεργάστηκε και παρουσίασε με την έκθεση του στη βενετική ηγεσία, αυτόν είχε ως βασικό στόχο: Να καταστήσει το κερκυραϊκό λιμάνι ένα πολυσύχναστο διαμετακομιστικό σταθμό που θα απέδιδε στο κράτος μακροπρόθεσμα άλλα σημαντικά κέρδη, βασισμένα στο πλήθος των διακινουμένων

24 Το 6%, που είχε επιβληθεί στα διερχόμενα από την Κέρκυρα ξένα εμπορεύματα το 1702 (καθιερώθηκε επίσημα, ως δασμός εισαγωγής των ξένων εμπορευμάτων με την απόφαση των Συνδίκων Εξεταστών της Πελοποννήσου της 25^{ης} Ιουνίου 1704) έφτανε, με όλα τα τέλη και τα πρόσθετα, στο 11%, όπως επισημάνθηκε. Από το 1706 που επιβλήθηκε, σε όλο το κράτος, το πρόσθετο των τριών σολδίων για κάθε λίρα του καταβαλλομένου δασμού, αυξήθηκε κατά 15%, A.S.V., Senato Mar, f. 1097, 23 Febraio 1759 m.v., την έκθεση του προβλεπτή και καπιτάνου της Κέρκυρας Vincenzo Gritti' Cinque Savi alla Mercanzia, N. Serie, b. 180, Quad. 100, αντίγραφο αχρονολόγητο με τίτλο : Transito di Corfù ò sia Sajada.

εμπορευμάτων και όχι στο ύψος των δασμών. Άλλωστε όπως δήλωνε, κριτικάροντας έμμεσα τη συντηρητική και πολύπλοκη δασμολογική πολιτική της Βενετίας, βάσιζε το σχέδιο του «στο γεγονός πως το καλύτερο μέσο για να έχει κανείς μεγάλα κέρδη είναι το να μη θέλει να έχει κέρδη υπερβολικά, καθώς και το να ξέρει να χάνει επίτηδες, απλοποιώντας έτσι, διευκολύνοντας και σταθεροποιώντας τους κανόνες εμπορίου» καθώς και στο ότι δεν υπάρχει απόφαση πιο καταστρεπτική από το να επιβαρύνει κανείς το εμπόριο με μέσα που απατηλά υπόσχονται οφέλη».

Το πρώτο από τα δύο σκέλη που διακρίνουμε στο σχέδιο του Sagredo, προέβλεπε τη μετατροπή του δασμολογίου της Κέρκυρας για τα διερχόμενα από το νησί ξένα εμπορεύματα, υπό την έννοια της γενναίας μείωσης των βενετικών απαιτήσεων. Με την παράλληλη καθιέρωση των ελεύθερων εξαγωγών για τους ξένους εμπόρους, ολοκληρώνονταν, σε γενικές γραμμές, τα μέτρα που στόχευαν να αναζωογονήσουν το κερκυραϊκό λιμάνι. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει στην έκθεσή του μεταξύ των άλλων : «Η πρόταση που έχω να κάνω θα αποδειχθεί επωφελής, αφού την τωρινή εποχή είναι όλα χαμένα. Εάν εγκριθεί από την Εκλαμπρότητά σας, τότε θα ήταν καλό στο νέο κανονισμό που θα διαμορφωθεί να συμπεριληφθεί η ρύθμιση ότι τα εμπορεύματα που θα σημειώνονται στο σφραγισμένο βιβλίο του υπεύθυνου του λαζαρέτου την ίδια μέρα που θα εισάγονται, εάν προορίζονται για τη Βενετία δε θα μπορούν να φορτωθούν για άλλα μέρη, αλλά και ότι οι έμποροι ιδιοκτήτες των εμπορευμάτων θα έχουν κάθε ελευθερία για όσα εμπορεύματα προορίζονται για αλλού να αποφασίσουν εκ νέου εάν θέλουν να τα στείλουν σε άλλη χώρα ή στη Βενετία, ανάλογα με τα συμφέροντά τους. Από αυτή τη ρύθμιση θα μπορούσαν ίσως να αισθανθούν τις συνέπειες μονάχα οι διαχειριστές του τελωνείου αυτής της πόλης αφού θα τους προσαρτηθεί το 6% της επιβάρυνσης. Ο φόρος του μεταφορικού μέσου (dazio del traghetto) που είναι ενωμένος με εκείνον των δερμάτων (dazio dei cordovani) πηγαίνει τη σημερινή εποχή στο δημόσιο ταμείο...Θα πρέπει να αποσυρθεί, λοιπόν, εντελώς το τελωνείο από τη διεκδίκηση αυτής της εισφοράς και να διαμορφωθεί ένας φόρος χωριστός που θα εισπράττεται από την Camera Fiscale ή όπως αλλιώς αρέσει στη Γαληνότητά σας, καθώς το τελωνείο έχει ήδη άλλες πηγές στις οποίες μπορεί να στηρίζεται για τα εισοδήματά του. Όταν θα γίνουν όλα αυτά βάσει του σχεδίου, θα επανεκτιμηθεί ο τρόπος διακίνησης των εμπορευμάτων από και προς την Τουρκία. Λόγω της αυξημένης και έντονης κίνησης των ξένων πλοίων στο κερκυραϊκό λιμάνι, τα διάφορα εμπορεύματα που διακινούνται με αυτά, εάν διοχετεύονται στη ντόπια αγορά θα συντελέσουν στην αύξηση των τελωνειακών εισπράξεων. Έτσι με τα ιδιωτικά συμφέροντα σε κίνηση θα αυξηθούν και οι εισπράξεις από τα δικαιώματα του δημοσίου».

Στο δεύτερο μέρος, αναλύονται οι προϋποθέσεις που θα επέτρεπαν να προσανατολιστούν προς την Κέρκυρα και οι διενεργούμενες από την Άρτα εξαγωγές της Ηπεί-

ρου και της νότιας Αλβανίας. Απαραίτητος όρος, κατά τον A. Sagredo, ήταν η σοβαρή και έγκυρη προξενική εκπροσώπηση της Βενετίας στα κυριότερα οθωμανικά κέντρα. Ειδικότερα κρινόταν αναγκαία η εγκατάσταση ενός βενετού προξένου, αναμφισβήτητης ικανότητας και κύρους, στην Άρτα. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά, μια τόσο σημαντική σκάλα, όπως η Άρτα, στην οποία συγκεντρωνόταν πλήθος εμπορευμάτων απ' όλα τα μέρη του ευρωπαϊκού τμήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στην οποία είχαν εγκαταστήσει προξένους όλα σχεδόν τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη, ήταν επιβλαβές για τα βενετικά συμφέροντα να αποτελεί έδρα ενός απλού υποπροξένου, που εξαρτιόταν μάλιστα και από τον πρόξενο της Γαλλίας. Αναρωτιόταν ο Sagredo, γιατί δε λαμβανόταν μια απόφαση για εγκατάσταση στην Άρτα ενός προξένου, όπως έκαναν και τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη, ο οποίος θα φρόντιζε επάξια για τα βενετικά συμφέροντα και θα αντιπροσώπευε τη Βενετία με αξιοπρέπεια απέναντι σε όλους εκείνους που διοικούσαν την περιοχή. Πρότεινε ακόμη, εάν ο σχεδιασμός αυτός τελεσφορούσε, να ιδρυθούν και δύο υποπροξενεία, ένα στα Γιάννενα και ένα στην Αυλώνα (Valona)²⁵, που θα εξαρτιόνταν από το προξενείο της Άρτας. Με τον τρόπο αυτό ο νέος πρόξενος της Άρτας θα είχε κάτω από τον έλεγχό του όλο το οδικό δίκτυο που οδηγούσε στη Σαγιάδα, λιμάνι που προτιμούσαν οι έμποροι λόγω των χαμηλών τελωνειακών δασμών, και στα επίνεια του Αμβρακικού κόλπου, με αποτέλεσμα να διοχετεύει πιο εύκολα τα εμπορεύματα σε βενετικά πλοία που θα ήταν αγκυροβολημένα εκεί για να τα μεταφέρουν σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης²⁶.

Οι ρεαλιστικές και ολοκληρωμένες προτάσεις του A. Sagredo είχαν θετική απήχηση στη βενετική ηγεσία. Τα μέτρα που ελήφθησαν τότε είχαν θεαματικά αποτελέσματα, αν κρίνουμε από την εμπορική κίνηση που παρουσίασε το κερκυραϊκό λιμάνι λίγα χρόνια αργότερα²⁷. Αντίθετα, η πρόταση για ίδρυση προξενείου στην Άρτα, που θα ενίσχυε τον γαλλοβενετικό ανταγωνισμό στην περιοχή, δεν υλοποιήθηκε. Πι-

25 Η Αυλώνα (Valona) είναι το δεύτερο σε σπουδαιότητα λιμάνι της νότιας Αλβανίας και πρωτεύουσα της ομώνυμης διοικητικής περιφέρειας, σε απόσταση 100 χιλιομέτρων νοτιοδυτικά των Τυράνων. Η Αυλώνα εμφανίζεται και με τα ονόματα Avlonya(γαλλικά) ή Vlorë (αλβαν.), βλ. G. Veinstein, «Un paradoxe séculaire», στον τόμο G. Veinstein (επιμ.), *Salonique, 1850-1918. La ville des Juifs et le réveil des Balkans*, Paris 1992, σσ. 42-62, βλ. σ. 50.

26 Ε. Βέτσιος, *Η διπλωματική και οικονομική παρουσία των Βενετών στην περιοχή της Άρτας κατά τον 18^ο αιώνα*, σσ. 50-52.

27 Κατά το χρονικό διάστημα 1756-1759, το οποίο καλύπτεται από την έκθεση του προβλεπτή και καπιτάνου της Κέρκυρας Vincenzo Gritti προάγεται εξαιρετικά το «ξένο» διαμετακομιστικό εμπόριο. Το γεγονός, αυτό σε συνδυασμό με την προϊούσα εγκατάλειψη της Σαγιάδας, την ίδια περίοδο, υποδηλώνει την ολοκληρωτική εκτροπή του Ηπειρωτικού εμπορίου από το οθωμανικό προς το βενετικό λιμάνι, Cinque Savi alla Mercanzia, N. Serie, b. 180, Quad. 100, αντίγραφο αχρονολόγητο με τίτλο : *Transito di Corfù o sia Sajada*.

θανόν δεν εγκαταστάθηκαν οι προτεινόμενες από τον A. Sagredo προξενικές αρχές, επειδή δεν είχαν τα εχέγγυα (κύρος, γόητρο, οργάνωση) για να συναγωνιστούν με επιτυχία τη γαλλική παρουσία και επιρροή στην περιοχή. Εξάλλου ο ηθικός ξεπεσμός που παρακολουθούσε την υποχώρηση της άρχουσας βενετικής τάξης κατά τον 18^ο αιώνα, επηρεάζοντας αρνητικά και τη λειτουργία του δημόσιου βίου, συχνά δρούσε ανασταλτικά στην πραγμάτωση ή την ολοκλήρωση περιφερειακών ιδίως σχεδίων²⁸.

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση της έκθεσης του Agostin Sagredo, επισημαίνουμε την ιστορική της αξία, αφού μέσα στις σελίδες της αποτυπώνει με ρεαλισμό τη μορφή και τα προβλήματα που απασχολούν τη Βενετία στην περιοχή της Δυτικής Ελλάδας κατά την κρίσιμη αυτή περίοδο της ιστορίας της. Η συγκεκριμένη έκθεση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, επειδή είναι από τις λίγες που υπάρχουν για την περίοδο αυτή. Όπως γίνεται σαφές από τα αναφερόμενα στην έκθεση, η Βενετία στο Ιόνιο περνά μια μεγάλη κρίση οικονομική. Ο ανώτερος αξιωματούχος με επιμονή ζητά από τη Βενετική Γερουσία να λάβει μέτρα για την αναδιοργάνωση των συνθηκών της διεξαγωγής του εμπορίου στην περιοχή. Κάποιες από τις προτάσεις που γίνονται συναντώνται σε παλιότερες, αλλά και σε μεταγενέστερες αναφορές. Η επανάληψη δείχνει ότι η Βενετία βρίσκεται σε τέτοια διοικητική και οικονομική παρακμή, ώστε δεν είναι σε θέση να διορθώσει τα κακά που τόσο έντονα επισημαίνουν οι απεσταλμένοι της.

28 Συνοπτικά για το φαινόμενο, τα αίτια και τις συνέπειές του, βλ. R. Cessi, *Storia della Repubblica di Venezia*, σσ. 677-680.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

H ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΓΟΣΤΙΝ ΣΑΓΡΕΔΟ, PROVVEDITOR
GENERAL DA MAR

Archivio di Stato di Venezia, Provveditori da Terra e da Mar, f. 996,
Rep(lica)to n.º 10

Ser(enissi)mo Prencipe

Dal tempo, dalle circostanze e da quelle vicende che sempre accompagnano le cose umane, rissente V(ostr)a S(ereni)tà anche da questa parte non leggero discapito nelle sue rendite, caggionato dalla total decadenza di quella porzion di commercio della vicina Turchia. Esaminato con quell' impegno che mi anima per i pub(lic)i vantaggi per ogni parte scopro quest' affare non cosi indifferente che meritar non possa i sapientiss(i)mi riflessi dell' Ecc(ellentiss)mo Senato; anzi parmi che posto nella sua vera luce possa dirriggeri e meglio determinarsi al suo ottimo effetto. Tratto questa materia con quella confidenza che mi somministrano la virtù e la penetraz(io)ne di V(ostr)e E(ccellenze), che ben intendono essere il commercio a quisa di quelle sorgenti, alle quali disalveato una volta il corso, si disseccano e non esservi, se non il profitto ed il commodo de commercianti, i soli mezzi capaci a conciliarlo, rimmetterlo ed ingrandirlo. E sanno ancora che, cessati questi due riguardi, tutto il commercio insensibilmente si ritira e più non rittorna, particolarmente in questo tempo, nel quale / purtroppo sono pronte le nazioni ad insidiarlo ed approfittarsi, aprendo quelle facilità che persuadono gi' uomini a non curarsi più delle loro antiche corrispondenze, vedendo sempre sussistere quelle difficoltà che nelle nuove non incontrano.

La scala della Saiada nella vicina opposta T(erra) F(erma) Otto(ma)na, che si abbocca per V(ostr)a S(ereni)tà sotto il titolo del dazio della Bastia, tramandava una volta con affluenza copiosa tutte le merci di Gianina e delle altre parti della più remota Turchia, sino quelle di Valachia e Moldavia, in questi lazaretti di Corfù. Non conoscevano allora i mercanti della Turchia altra strada ne altra piazza che quella di Ven(et)ia, celebre per la fede de corrispondenti e per la purità delle manifatture, a risserva di Messina e Puglia, ma per soli cordovani e coiri. La pub(lic)a prudenza secondo le circostanze di quel tempo agevolò anco il beneficio del transito per le merci destinate per la Dominante, assoggettandole puram(en)te al dazio del traghetto a lire 3 soldi 10 per somma ed a gl' affitto del lazaretto a lire 3 soldi 12 per / collo, il tutto monetta di Levante, oltre le cere, cottoni e spugne riddotti alla metta degl' affitti. L' oggetto poi di accrescere la confluenza tutta alla piazza di Ven(et)ia persuase allora

la mente pub(lic)a d' aggiungere alle merci destinate per terre aliene, oltre gl' indicati pesi, un gravoso dazio di 6 per cento verso questa dogana grande e 2 per cento verso il dazio de cordovani; sicche tutto compreso cogl' aggiunti, faceva assendere l' aggravio di 11 per cento incirca.

Non hanno potuto reggere alla notizia di questo grave peso quei mercanti e tutto che studiassero sino da quel tempo a sottrarsene e che bastimenti francesi e dalla Puglia si presentassero al carico alla scala di Saiada. Ad ogni modo sovra un tal piede ha proceduto questo traffico dall' anno 1702 sino a 1712, perche non compliva ancora a med(esi)mi alterar le loro corrispondenze per non dar subito un' urto pericoloso alla concatenaz(io)ne de loro interessi. Il nervo pero maggiore in questo luogo incominciò a consistere e solamente per Messina e Puglia in cor-/dovani e coiri; sotto il qual dazio passava artificiosamente coll' assenso de conduttori ogni altra specia di merce; e tutta volta non era sprezzabile la somma di zec(chi)ni 500 incirca, che entravano nella pub(lic)a cassa, compresa pero la tangente della dogana grande sopra il 6 per cento.

Dall' indiretta condotta de dazieri, che si approffittavano sotto il velo d' un tale dirritto, dalla negligenza de Rettori, dalla lontananza allora della Carica Primaria e dalla sopravvenienza della guerra, s' accrebbe la decadenza che ridusse in seguito questo negozio nell' aperto disordine, nel quale oggi chi s' attrova. Ne da quell' anno sino al 1718 apparisce alcun abboccamento che possa proporzionarsi a preced(en)ti, mostrando questo e gli altri sino all' anno 1721, a qual' infelice condizione s' era ridotto il dazio de cordovani, giacche per la sua parte del 6 per cento restava inofficosa la dogana grande. Se l' unita casta espone l' actual situaz(io)ne di questo dazio, non può però esprimere gli occulti artifici de conduttori, se non palesando che lo lasciano correre per Sereniss(i)ma Sig(nor)ia ciò che abbastanza dimostra non esser costoro più in grado d' adoperarli per la total' estinzione di questo comercio. Basta solamente che mostri con evidenza il pub(lic)o totale discapito.

Così le merci più non passarono in questi lazaretti di Corfù, eccettuate quelle destinate per Ven(et)ia, caricandosi le altre per gli esteri paesi nella scala propria di Saiada sopra bastimenti francesi o della Puglia. Per quell' antico dirritto che V(ostr) a S(ereni)tà ha voluto sempre avere sopra quella scala detta ancora della Bastia, sotto il qual nome corre il suo dazio, mostrò qualche rissetimento la Carica Primaria di quel tempo; e per sua buona sorte fu ascoltata in parte da quelli che allora in questo paese avevano l' agenzia de mercanti di Turchia, famiglie qui abitanti e ben' affette al pub(lic)o nome, per disporre destramente i proprietari a continuar la solita contribuzione, tanto a doganieri, quanto verso il dazio de cordovani, quando fosse terminato il carico, benché sopra bastimenti stranieri ed in riva otto(ma)na. Ma alcuni altri mercanti di Gianina, qui pure abbitanti, e che / trafficano con quelli di Turchia o per

invidia a questi primi loro corrispondenti o col pretesto d' avvantaggiarli e meritarsi la loro corrispondenza, li persuasero a ricorrere in Cos(tantino)poli per sollevarsi da tutti questi aggravii; ed a tale effetto nel fine di quell' anno la Porta spedì un Turco di qualità a questa parte per riconoscere e trattar questo affare. Fù dibattuta la materia, ne mai il Turco volle accommodarsi alle ragioni addotte di dominio delle acque e delle boche del porto che aprono il passaggio alla navigazione, sostenendo che la Repub(li)ca non aveva la benche minima azione di pretendere dirritti sopra le merci de mercanti Turchi o sudditi di quell' impero imbarcate nelle sue scale; e quanto all' acque ed alle bocche che aprono il passaggio, ha voluto sostenere potersi dividere questa ragione per metà, quando si volesse segnar confine sul mare. In fine senza fissarsi una positiva contribuzione si sciolse la conferenza, concludendosi che debba esser contribuita qualche cosa senza veruna limitazione. /

Da questo tempo incominciò l' epoca della total decadenza di questo passaggio e commercio, ideale restando l' aggravio e tutto nudo il nome di dazio, in maniera che si hà dovuto unire esso dazio de cordovani a quello del traghetto della Bastia, ma ne la dogana ne questo hanno mai potuto rissorgere per tal conto.

Intanto quelle merci che una volta reccavano notevole vantaggio al pub(lic)o, sono da quelle rive spedite per tutti i paesi del Ponente sino in Lisbona e non solo ne porti di Napoli e Sicilia, ma in quanti altri si trovano aperti nell' Adriatico sino a Trieste, altre qui non capitando che le sole destinate per Ven(eti)a. Anco le cere di Valachia e Moldavia, che già anni qui in gran copia discendevano, ora per le scoperte facilità de fiumi e per l' aggevolezza delle spese, passano tutte a fiume e Trieste venindo da quelle parti dispensate secondo le commissioni de proprietari.

Versando sopra questo totalmente negletto ed abbandonato negozio e mirandolo con quei punti di vista che mi / tengono con viva passione in esercizio per ogni pub(lic)o riguardo, ho voluto tentar da questi corrispondenti de mercanti di Turchia una miglior cognizione e col loro mezzo, se mai potesse esser possibile, rimetter un commercio che possa combinarsi per la sua presente situazione col pub(lic)o e col privato beneficio.

Mi riuscì infatti di rilevar da loro che, come i porti e lazaretti di Corfù riescono di gran comodo a mercanti di Turchia che fanno calar le loro merci nella scala di Saiada, così la gravezza delle contribuz(io)ni forma in loro tutta la repugnanza, avendosi proccacciato in quel sito un caricatore a fronte del rischio e disordine per esser esposti in quella stazione a fortuiti casi de malviventi, senza ricovero; e quel che più importa, senza le consuete e ben ordinate sicurtà solite a toccarsi nelle piazze commercianti; esser alla med(esi)ma condizione anco gli effetti che vengono colà trasportati dagl' estranei paesi; eppure si contentano pagar più nolleggiato, accioche vadino a

sbarcarsi direttamente nella loro scala, piuttosto che soggiacere al peso insopportabile del 6 per cento che / proffessarebbe questa dogana grande ed agl' altri aggravi che vi sono attaccati.

Insinuandomi con essi sopra tale articolo e volendo far loro comprendere l' utile che ad essi ne ridonderebbe se questo affare potesse conciliarsi in qualche maniera, mi risposero con lusinghe, non senza apparenza di sicurezza, che minorati gli aggravi e fatto l' invito a mercanti di condur a questa parte le loro merci con libertà di spingerle ove più loro comple, grande si farebbe il concorso con sommo vantaggio al pub(lic)o interesse. Mi assicurarono che per quelle destinate per Ven(etia) non ne succederebbe la minima alteraz(io)ne, mentre la neccessità di aver i rittorni di quelle materie che d' altrove non saprebbero procurarsi si dirrigono assolutamente a cotesti loro corrispondenti, sapendo inoltre che appena giunti i loro effetti in questo lazaretto, trovano pronti i bastimenti al carico ed al trasporto. Dalle altre merci poi destinate per paesi stranieri, il pub(lic)o non solo esiggerebbe le solite lire 3 soldi 10 per somma a conto di dazio del traghetto e le lire 3 soldi 12 per collo a conto d' affitti, ma / esiggerebbe ancora quella contribuz(io)ne che per q(ua)nto fosse limitata nelle misure assentite e tollerabili a mercanti e per q(ua)nto leggiera fosse dalla sola quantità degl' effetti che s' introdurrebbero considerabile ne sarebbe il pub(lic)o vantaggio. Hanno voluto proddurmi infiniti esempi della moderna forma colla quale i P(ri)n(c)ipi attirano ne loro stati il commercio colle totali franchiggie che animano i mercanti; ed hanno voluto aggiungere che ne tempi correnti sempre giova cogliere le possibili opportunità, troppo esser le nazioni tutte interessate per tal riguardo sino a farsi la guerra; e che V(ostri) a S(ereni)tà approfittandosi della situaz(io)ne di Corfù e facendo di essa una specie di porto franco con alcune facilità nelle contribuz(io)ni, si formerebbe da questa parte un fonte fortunato, composto da quei rivi che discenderebbero dalla Turchia; breve e sollecito il viaggio de vascelli mercantili da Ven(etia), continui gl' avvisi opportuni a mercanti, pronto il carico delle merci, libertà per l' ingresso ed esito, tutto concorrerebbe a dar col tempo un piede così felice a questo commercio che andrebbe del pari e forse / con passi più grandi agl' altri vicini.

Riflettendo io sopra tale progetto e pensando che governarsi circa tale argomento per dettaglio, egli è un vivere alla giornata e determinarsi per il p(rese)nte senza estendere le viste sovra un' avvenire proffittevole, benché remoto, mi sono determinato presentarlo alla sapienza dell' ecc(ellentissi)mo Senato, perche colla sua maturità vi accomodi quelle delibera(zio)ni che considererà le più convenienti a pub(lic)i vantaggi. Egli è appoggiato sulla massima certa che il vero mezzo di guadagnar molto è di non voler guadagnar troppo e saper perdere a proposito rendendo semplici, facili e costanti le regole del commercio; e non esser partito più pernicioso quanto quello di

aggravarlo secondo quegli' oggetti che falsam(en)te promettono vantaggio.

Un ragionevole pensiero può veram(en)te promettere in progresso quel beneficio che oggi non apparisce. Le molte merci destinate per li stranieri paesi, sia per la difficoltà degl' incontri, sia che dalla Dom(inan)te sono più frequenti gl' avvisi e / più facili le occasioni de carichi, potrebbero cangiar strada e rivolgersi a Ven(eti)a. La proposta regolaz(io)ne non potrebbe infine se non essere vantaggiosa giacche in oggi tutto è perduto. Anzi quando questa venisse assentita dall' aut(ori)tà di V(ostr)e E(ccellenze), sarà bene nella nuova term(inazion)e da formarsi esprimervi che le merci descritte nel libro bollato esistente nelle mani del prior di questo lazaretto nel giorno stesso della loro introduz(io)ne e destinate per Ven(eti)a, non possano imbarcarsi per altre parti, bensì ampia facoltà a mercanti proprietari per quelle altrove dirrette di poterle rimettere a loro piacimento in qualunque paese ed a Ven(eti)a ancora se così lo ricercasse il loro interesse.

Di questa regolaz(io)ne i soli subastatori della dogana grande di questa città potrebbero forse rissentirsi per esservi annesso deliberandola il 6 per cento d' aggravio, giacche il dazio del traghetto, ch' è unito a quello de cordovani, corre adesso per conto pub(lic)o. Cade da se stesso l' obietto per il dippiù che gli entrerebbe in avvenire, appunto in rapporto alla regolaz(io)ne stessa, nulla contando d' aver potuto esiggere per il passato; / anzi occorrendo per dar un giusto sistema a questo affare compirebbe levar intieram(en)te alla dogana l' esazione di tale dirritto e riddurlo in dazio separato da esigersi al solito dalla Camera Fiscale o deliberarlo come più piacesse a V(ostr)a S(ereni)tà, avendo già la dogana altri fonti che possono agevolar le sue rendite.

Quando tutto succedesse secondo il progetto, dovranno riguardarsi alla condizione delle merci provenienti dalla Turchia, quelle pure che giungessero qui da paesi stranieri per la Turchia stessa. In tal caso si rende asservabile un' altro vantaggio per V(ostr)a S(ereni)tà e per questo luogo. Il traffico frequente che si potrebbe aprire col continuo ricapito de bastimenti forestieri, i quali sempre trasportano varie specie di mercanzie, incontrando il loro esito in questa città, presenterebbero un nuovo proffitto alla dogana d' introito ed in conseguenza sostenerebbe una circolaz(io)ne d' interessi privati che ridonderebbero in accrescimento de pub(li)ci dirritti.

Ma coll' imagine di così importante materia mi sia lecito prendere nella sua intiera somma questo affare per formarne il piano e condurmi coll' idea sino all' Arta, dove / ragionando mi fermo. Arta, scala ed emporio dove confluiscono tante merci da tutte le parti della Turchia europea, dove i Principi più remoti vi fanno rissiedere da poco tempo un rispettivo console, dove tra q(ue)sti s' adopera con gelosia l' arte di attirarsi la forza del negozio ed il Principe confinante che potrebbe sovra ogn' altro approfittarsi non ha che la povera e nuda figura d' un vice console e - quel che più offende

- dipendente da quello di Francia ; tosto mi si presentano gl' interessi di questo Principe mal concepiti e peggio condotti da una tal mercenaria persona, non potendo comprendere per qual ragione non possa questo confinante instituirne egualm(en)te un console che, portando con decorosa dirrez(io)ne gl' interessi, rappresenti con dignità il suo sovrano app(ress)o quei commandanti, abbile ne maneggi superi con riputaz(io)ne tutte le insorgenze degl' affari e, quel che importa, conciliar e promuovere colla sua desterità un più vantaggioso commercio. Formata ivi la base di tutto questo pensamento, potrà egli tenere due vice consoli per tutta l' estensione di quelle pertinenze, uno alla Vallona ed uno a Gianina e così abbracciar tutti quei rivi per far ridondar la confluenza di quelle acque a Saiada ed impiantar sede di tutta questa circolaz(io)ne Corfù. Questo principe, sig(no)re di buona pate di quelle vicinanze, potrebbe migliorar i suoi dirritti a Prevesa. Le barche grandi delle sue isole , che passano all' Arta al carico delle merci per i stranieri paesi, le trasporterebbero a Corfù , dove le condurrebbe la libertà del commercio , con proffitto dello stato e de sudditi, ciò che formerebbe come altrove l' appanaggio al console. In tutta questa mia idea ed in tutto quello che concretandosi si potrebbe aggiungere, non saprei vedervi se non un notevole vantaggio de q(ue)sto Principe. Se le agevolezze fanno fiorire il commercio, certo è che la costanza e la facilità dell' instituz(io)ne lo accrescono. Anzi devono tali leggi esser trattate con desterità e delicatezza e ferme in guisa che vagliano a salvarlo da quel primo fatal errore che può far strada al secondo ed agl' altri di seguito. Infine il comodo, la sicurezza, la libertà colle quali fanno i commercianti d' esser facilm(en)te ricevuti, procura-/no la confluenza dalla ragione stessa invitata e formano la ricchezza e la riputaz(io)ne del Principato.

Corfù li 9 novembre 1752

Agostin Sagredo Provveditor General da Mar

Στο πάνω δεξιό περιθώριο της τελευταίας σελίδας υπάρχει η σημείωση :

1752 – 9 Novembre. R(eplication)e 24 marzo 1753

Corfù – Provveditor General n° 10

con inserta n° 1